

Kutasi Csaba

A röntgensugárzás káros hatásaitól védő öltözékek, árnyékolók

A röntgensugárzást – a tudományos és ipari vizsgálatok mellett – főként az orvoslás során használják a diagnosztikában, az eszközpozicionálásban, valamint a terápiákban. A röntgensugárzás káros biológiai hatásai is köztudottak, ezért lényeges a megfelelő védelem biztosítása mind az egészségügyi személyzet, mind a betegek számára. Ennek érdekében többféle védőöltözék és kiegészítő vagy árnyékolóeszköz áll rendelkezésre. A védőruházatok funkcionális rétege lehet hagyományos ólomárnyékoló, valamint könnyített kivitelben kompozit vagy ólommentesen más nehézfémekkel kialakítva. A sugárvédelmi képességet az anyagvizsgálatok mellett manikenteszttel is kontrollálhatják, amellyel az emberi test valamennyi szervére gyakorolt hatás nyomon követhető.*

Sugárzásvédő anyagok

A sugárhasználat kockázatokkal jár, a külső sugárterhelés mérésének egyik meghatározó eszköze az *árnyékolás*. A sugárvédő ruházatot általában az egészségügyi dolgozók és a betegek közvetlen és másodlagos sugárzás elleni védelmére alkalmazzák a diagnosztikai képalkotás során. Hosszú ideig kizárólag az *ólom* sugárgyengítő képessége volt a sugárvédelem alapja. A sugárzásvédő anyagokkal kapcsolatos kutatások és a technológiák fejlődése további két alternatív megoldást tett lehetővé, ezekben ólomkompozitot vagy ólommentes sugárzásárnyékolást alkalmaznak.

Az ólomot és egyéb sugárvédelmet biztosító anyagot tartalmazó, *lapszerű réteggel* készített védőeszközök, például köpenyek, körkörös kabátok, szoknyák, kötények, mellények, fejdők, kesztyűk viselése a röntgenasszisztensek, radiológus orvosok és a sugárhatásnak kitett betegek számára lényeges. A *betegeket* érő zavaró röntgensugárzás elleni védekezésre szolgálnak például az ivarmirigyeket, pajzsmirigyét védő árnyékolók, utóbbiak a fogászati sugárterhelés beavatkozásoknál is fontosak. A szem védelmére hajlított *akril ólomüvegből* készült óvó álarc vagy könnyű szemüveg, körbefutó műanyag keret sugárcsökkentő lencsékkel áll rendelkezésre, 0,75 mm-es ólom-egyenértékűséggel.

A röntgenhelyiségek és -kabinok falait *ólomlemezekkel* burkolják, ezzel megakadályozható a röntgensugarak kijutása, minimálisra csökkentve a környező területek sugárterhelését. Hasonlóan elterjedtek a speciális védőképességű határoló függönyök/lamellák, paravánok, amelyek általában ólomréteggel kombinált összetett szerkezetek.

* Az írás egyes részletei megjelentek az Élet és Tudomány 2025/16. számában.

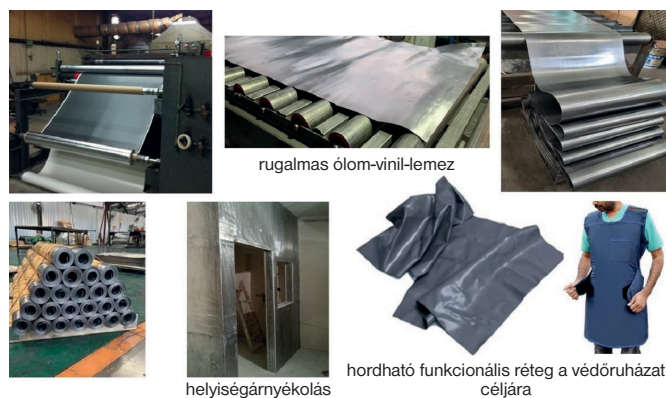
A sugárvédő öltözékek és kiegészítők anyagai

A röntgensugárzástól védő ruházatok belső funkcionális rétege lehet hagyományos ólomárnyékoló, könnyített kivitelben *kompozit* vagy *ólommentes* változat egyéb *nehézfémekkel*.

A külső borítóanyagok készülhetnek könnyű felvétel és sima rögzítést biztosító szintetikus kelmékből. Az 5 mm-es távolságban ezüst- vagy ezüstözött filamentekkel beszótt textilanyag antibakteriális képességgel is rendelkezik.

Hagyományos ólomárnyékolás

Az ólom puha, alakítható és korrózióálló anyag. *Nagy sűrűsége* (11,34 g/cm³) hasznos védőpajzsot jelent többek között a röntgensugárzás ellen. Közvetlenül azonban nem alkalmas nagy felületű viselhető termék céljára. Annak érdekében, hogy hordható sugárzásvédő anyaggá váljon, kötő- és adalékanyagokkal összekeverve rugalmas *ólom-vinil-lemezt* állítanak elő. Az így kialakított lapszerű anyagot a kívánt vastagságúra rétegezik, és így építik be a sugárzásvédő ruhadarabba. Az ólomequivalencia-védelemnek megfelelően általában három szabványos változata van; a röntgensugárzás elleni védőruházathoz 0,25 mm-es, 0,35 mm-es és 0,5 mm-es vastagságban alkalmazzák.

Rugalmas ólom-vinil-lemez előállítás, felhasználása

Ólomkompozit-árnyékolás

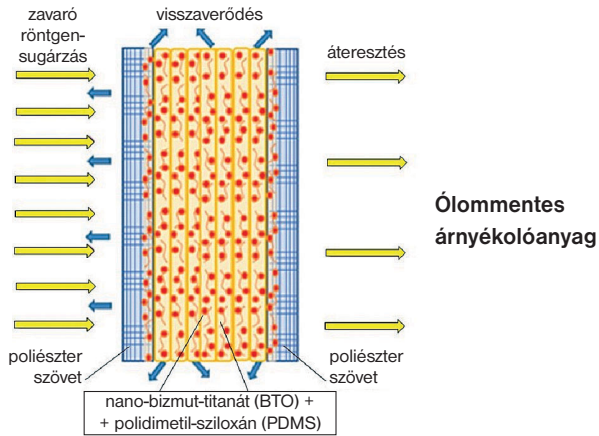
A kompozit árnyékolóanyag ólom és más könnyebb (alacsonyabb atomtömegű) *nehézfémek* keveréke. Természetesen az ólomalapú kompozit anyagoknál is követelmény az optimális sugárgyengítő képesség. Elterjedt az *ólom, ón, gumi, PVC-vinil* és más csillapító fémek, keverékek alkalmazása. A sugárzásvédő kompozitokban a *mátrixanyagként* alkalmas polimerek közé tartozik például az ultranagy molekulatömegű polietilén, az epoxigyanta, a szilíciumgumi és a polilaktid. Az ilyen sugárzásvédő ruhadarabok akár 25%-kal könnyebbek, mint a hagyományos ólomalapú

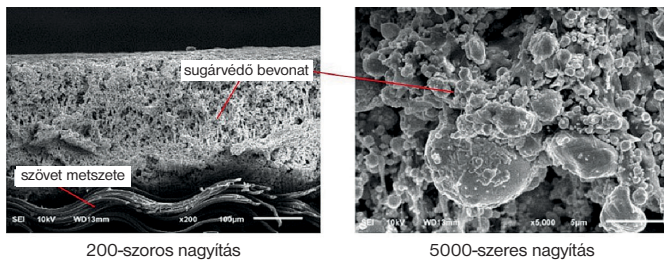
védőeszközök, ugyanakkor azonos ólom-egyenértékű védelmi szinttel állnak rendelkezésre.

Ólommentes árnyékolás

Az ólom alapú kompozit árnyékolóanyagok keverékeihez hasonlóan az ólommentes árnyékolóanyagok is megfelelő védelmi szintet biztosítanak. Az ólommentes védőanyagokat olyan adalékokkal és kötőanyagokkal gyártják, amelyek *sugárzásblokkoló, -elnyelő nehézfémekkel* elegyednek. Ilyen fém lehet például az ón, az antimon, a volfrám, a bizmut, a tantal. A biztonságos ólommentes védőöltözékek újrhasználhatóak.

Röntgensugárzás ellen védő eszközök készülhetnek megfelelő árnyékolóképességű réteggel *bevont szövetből* is.

Pásztázó elektronmikroszkóppal készült felvételek fémtartalmú bevonatos szövetről

A *tépőzár*as kivitelű öltözékeknél a megfelelően elhelyezett hevederek tökéletesen egyensúlyban tartják a nehéz ruházatot. A speciális víz- és szennyeződésálló *tépőzár-szalag*felek poliamidból, teflonból és több réteg ólom-vinilből készülnek.

Tépőzár alkalmazása a védőruházaton

Az ólom alapú védőruházatok viselését könnyítő műszaki megoldások

A hagyományos ólom védőruházatra jellemző a kb. *15 kg-os súly*, ami a viselőjének jelentős terhelő igénybevételt okoz.

Az ilyen anyagú védőöltözékek hordása *fokozott testi igénybevétellel* jár, különös tekintettel a röntgensugárzást igénylő különböző, gyakran többrészes műtéti beavatkozások során.

Az elterjedt technikák közül a *függesztett* sugárvédelmi eszközöket, illetve a védőruházat súlyát mentesítő *speciális külső vázas* rendszert említjük. Mindkettő olyan, hogy a mozgásszabadságot maximálisan biztosítja az orvosok, műtéti asszisztensek számára.

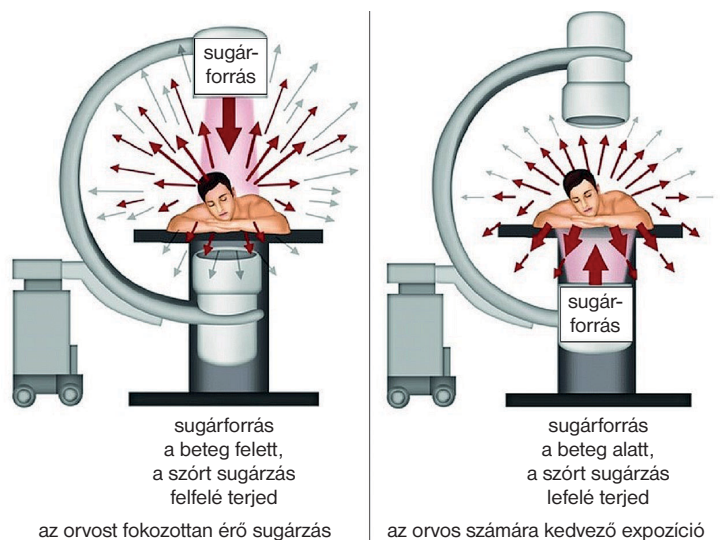
„Zero-Gravity”
felfüggesztett sugárvédelmi rendszer

Külső, vázon alapuló,
mozgásszabadságot biztosító,
védőruházat súlyát viselő rendszer

A védőöltözék súlyától mentesítő megoldások

Egyéb sugárzást csökkentő lehetőségek

További lehetőségek is kínálkoznak a sugárzás elleni védelemre. Lényeges tényezőként kerül előtérbe a *sugárforrás pozícionálása*, amivel a betegtől terjedő szórt sugárzás mérsékelhető.

az orvost fokozottan érő sugárzás

az orvos számára kedvező expozíció

A sugárforrás elhelyezkedésének szerepe

A vizsgáló- és műtőasztalok körüli védelmi eszközök, a sugárforrásnál kialakított *védőpanelek* jelentősen hozzájárulnak a káros sugárzástól óvó műszaki megoldásokhoz.

KITEKINTÉS

ólomszoknya

mobil sugárvédő pajzs

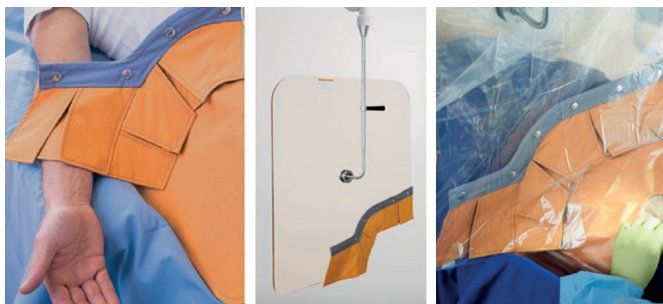
lamellás sugárvédő

C karra szerelt, szórt sugárzás ellen védő panelek

Különböző sugárvédő eszközök

Az ólom-akril lemez átlátszó, ólomtartalmú műanyag lap. Előállításakor az ólomot kopolimerizációval viszik be a szintetikus anyagba. A szórt sugárzás elleni védelmet például ilyen típusú lappal oldják meg; alul *átlapoló panelfüggöny* és *védőkendők* csatlakoznak hozzá. A páciens testének körvonalát jól követi az eszköz, és kizárja az olyan réseket, ahol a szórt sugárzás eljuthatna a vizsgálóhoz.

Ólom-akril röntgensugárvédő pajzs (középen) átlapoló panelfüggönnyel és kendőkkel

Sugárvédelem-kontroll manikenteszttel

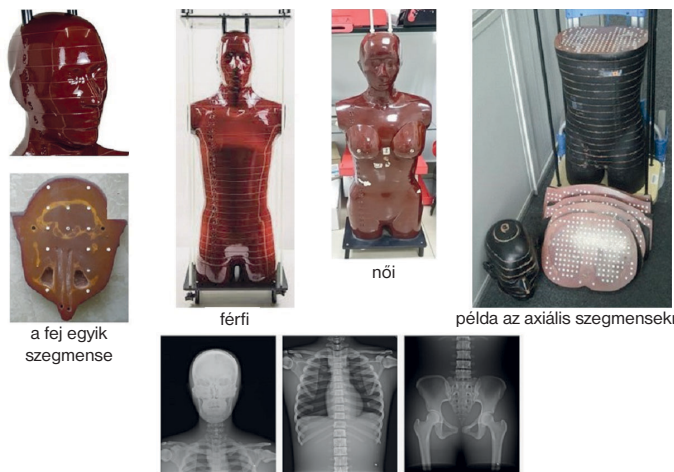
Samuel W. Alderson (1914–2005) nagy tekintélyű fizikusként és mérnökként számontartott amerikai feltaláló megbízható antropomorf tesztbábuk megalkotásával forradalmasította az űrkutatást, az autóipart és az orvosiipart.

Az Alderson-féle *sugárterápiás* (ART) fantom (maniken) a *Rando tesztbábu* kifinomult és továbbfejlesztett változata. A férfi ART egy 175 cm magas és 73,5 kg-os, a női pedig egy 155 cm magas és 50 kg-os személy felsőtestét modellezi. Ezeket vízszintesen 2,5 cm vastag szeletekre – 35 db *axiális szegmensre* – vágják, minden ilyen egységben vannak furatok, amelyeket csont-, légyszövet- és tüdőszövet-ekvivalens csapokkal tömnek be. A légyszövetekkel egyenértékű bevonatok üvegsimaságú szeleteket alakítanak ki, amelyeket a garat, a légcső és a törzshörgők légtereire felett metszenek le. Az ún. dozimetriai lyukakat 3 × 3 cm vagy 1,5 × 1,5 cm méretű rácsokba fúrják 5 és 7 mm átmérővel: ez teszi lehetővé a dóziseloszlások részletes mérését.

A *légyszöveteket* imitáló anyagot szigorúan ellenőrzik, hogy átlagos sűrűsége legyen. A csontok speciális polimer öntvények, amelyek reprodukálják a kortikális és a szivacsos csontállomány tömegsűrűségét és csillapítási együtthatóit. A tüdőt speciális – 0,3 g/cm³ sűrűségű – habból formázzák.

A kész fantomokban a *dozimetriai lyukak* „sima” tűkkel van-

nak kitöltve szállításkor, és méréskor doziméterrel ellátott, 2,5 cm-es tűkkel váltják fel őket. A termolumineszcens dozimetriai (TLD) chipkekhez készült tűk egyik végén 3,2 × 3,2 × 0,9 mm méretű mélyedések vannak, a TLD rudakhoz készült tűk középrészén 1 mm átmérőjű keresztirányú lyukak találhatóak. Különböző típusú OSLD-k (optikailag stimulált lumineszcens doziméterek) elhelyezésére alkalmas tűk is rendelhetők. A dózismérőkkel felszerelt rendszer alkalmas a 3D-s adatgyűjtésre.

Alderson-Rando antropomorf fantom felépítése

A védőruházatok időszakos minőségvizsgálata

A tesztelés magában foglalja a ruhadarabok sugárzás elleni *védelmi képességének* felmérését. Több vizsgálati módszert alkalmaznak

A *vizuális ellenőrzéssel* vizsgálják, hogy nincs-e sérülés (pl. szakadás, lyuk) vagy elszíneződés, ami veszélyeztetheti a védelem hatékonyságát.

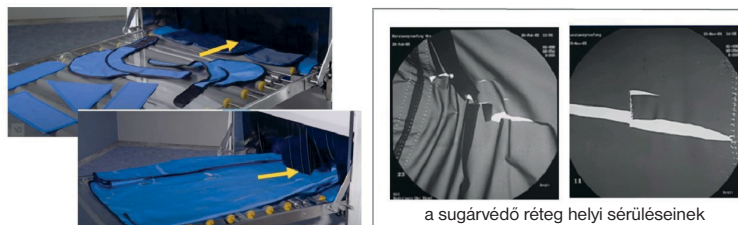
A *tapintásos vizsgálat* során kézzel ellenőrzik, hogy nincsenek-e különböző folytonossági hiányok, és megjelölik a gyanús területeket.

Fluoroszkópos/röntgenvizsgáló egység alkalmazásával a *röntgensugárzás „szimulálása”* alkalmával felmérik, hogy a védőruha mennyire blokkolja a sugárzást, ilyenkor láthatóvá válnak a minőségrontó körülmények.

Dozimetriás módszerrel a védőfelszerelést viselő próbababun vagy önkéntesen meghatározzák a sugárzás behatolási szintjét.

védőruházatok és védőeszközök időszakos röntgenvizsgálatára alkalmas vizsgálókészülékek

a sugárvédő réteg helyi sérüléseinek kimutatása

Tesztelés a védőruha röntgensugárzás ellen védő képességének ellenőrzésére

A sugárvédő ruházatok tisztítása

A tisztítással a szennyeződések, mikroorganizmusokat és testvéladékokat kell kézi módszerrel eltávolítani. A friss foltokat hidegen enyhe finommosószeres vagy szappanos vízzel, puha textíliával szüntetik meg. Fehérjéket (pl. vér) hideg vizes kezeléssel lehet hatékonyan letörölni. A termék károsodásának elkerülésére oldó- és sűrűsítőszereket, egyéb agresszív anyagokat nem szabad használni.

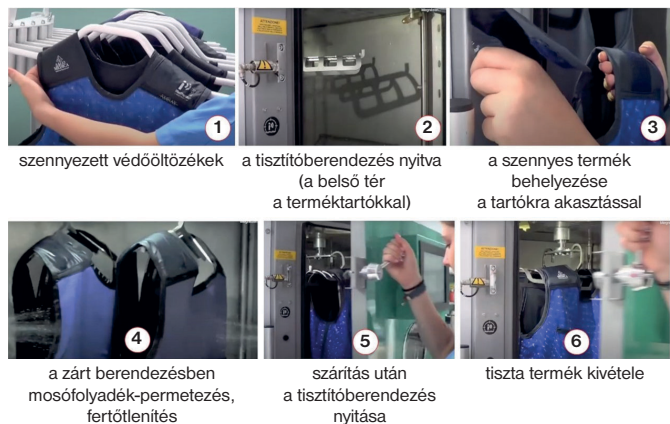
Amennyiben a röntgenvédő ruházat felületéről a szennyező biofilmet teljesen eltávolították, sor kerül a fertőtlenítésre, amelyvel hatékonyan eltávolíthatók a megmaradt mikroorganizmusok. Kerülni kell a túl nagy nyomást a fertőtlenítő törőlkendő használatakor. Mellőzni kell az alkoholalapú fertőtlenítőszereket, a tiszta alkoholt (pl. etil és izopropil), az oxidatív (pl. aktív klórt tartalmazó) szereket.

A CLEANiRad rendszer gépi mosási, fertőtlenítési és szárítási technológiát tesz lehetővé a röntgenvédő ruházatok és tartozékok tisztító kezelésére.

IRODALOM

https://semmlweis.hu/kepalkotas/files/Tab-G_Sugarvedelem-HUN.pdf
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1120179721000855>

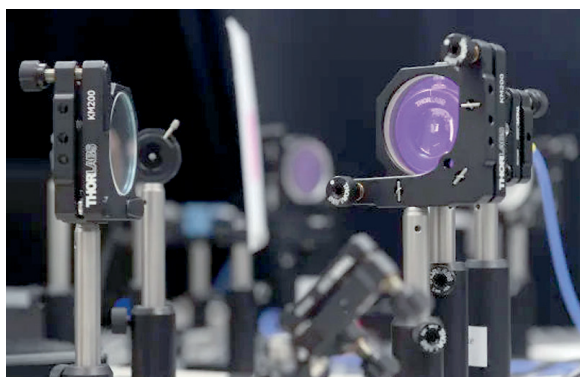

Gépi technológia a sugárvédő ruházatok tisztítására

<https://barriertechnologies.com/>
<https://www.proquest.com/docview/2576398439?sourcetype=Scholarly%20Journals>
<https://www.wolverson.uk.com/radiation-protective-clothing/>
<https://rsdphantoms.com/product/the-alderson-radiation-therapy-phantom/>
<https://simad-xray.com/en/prodotto/cleanirad-cleaning-and-disinfecting-device-for-x-ray-protective-clothing/>

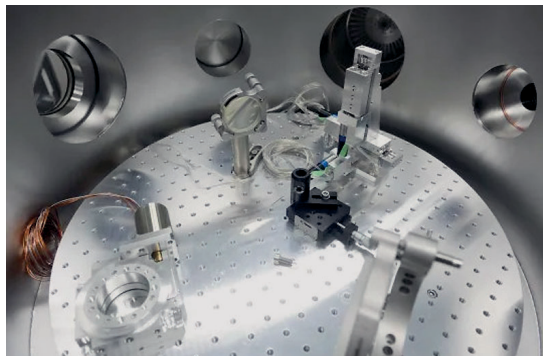
Jelentős előrelépés a lézeres magfúziós kutatásokban

A Nanoplazmonikus Lézeres Fúzió Kutatólaboratórium (NAP-LIFE) kutatói 2020 óta vizsgálják a lézerrel indukált magfúzió megvalósíthatóságát nanoméretű rendszerekben.

A több mint öt éven át tartó, Kroó Norbert, Csernai László Pál és Papp István ötletén és szabadalmán alapuló kutatás eredményei kimutatták, hogy megfelelő körülmények között a fúziós reakciók nanoméretben is beindíthatók. A projektet a HUN-REN Wigner Fizikai Kutatóközpont irányította, együttműködve a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, a Szegedi Tudományegyetem, a Debreceni Egyetem, a HUN-REN Energiatudományi Kutatóközpont és a szegedi ELI-ALPS, valamint külföldi egyetemek kutatóival is. A projekt eredményei bebizonyították, hogy a nanoplazmonikus lézeres fúzió (röviden nanofúzió) közép- és hosszú távon hozzájárulhat az energiaellátás biztonságának növeléséhez.

A fúziós energiatermelés elméletileg nagy energiasűrűséget biztosít viszonylag kis mennyiségű üzemanyag felhasználásával. A jelenlegi modellek szerint az energiahozam jelentősen meghaladhatja a fosszilis vagy hasadáson alapuló rendszereket. A potenciális üzemanyagok közé tartozik a hidrogén, a deutérium, valamint egyes könnyű elemek, például a bór. A fúziós reakciók egyik előnye, hogy megfelelően megválasztott reakcióutak esetén nem keletkeznek hosszú felezési idejű radioaktív mellékter-

mékek, ezért ez a technológia a jelenleg ismert leginkább környezetkímélő eljárások közé tartozik.

A NAPLIFE projekt során végzett kutatások a nanoplazmonikus lézeres fúzió működési mechanizmusának vizsgálatára irányultak. A kísérletekben millijoule-os energiájú impulzuslézerekhez hangolt arany nanorészecskéket alkalmaztak, amelyek a lokális elektromágneses tér erősítésén keresztül hozzájárulhatnak a fúziós reakciók feltételeinek kialakításához. A jelenséget protonbór reakciók végtermékeinek detektálásával támasztották alá.

Az eddigi eredmények arra utalnak, hogy a nanoplazmonikus megközelítés hosszabb távon alternatív irányt jelenthet a fúziós energiakutatásban, ugyanakkor a technológia energetikai alkalmazása további jelentős fejlesztéseket igényel. A fúziós energiatermelés különböző megközelítései – beleértve a nagy léptékű plazmafizikai rendszereket is – jelenleg még kísérleti fázisban vannak.

A kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával, a Nemzeti Laboratórium Program keretében valósult meg 2022. október 1. és 2026. március 31. között. A projekt demonstrációs szakasza ezennel lezárult. A kutatás folytatását 2026. április 1-jétől a HUN-REN Wigner Fizikai Kutatóközpont végzi saját forrásból, korlátozottabb kapacitások mellett. A további előrelépés a rendelkezésre álló finanszírozási és kutatási erőforrásoktól is függ. (HUN-REN Wigner)